

Mieszko Pawłowski

Nowe monety ze skarbu z Marwic New coins from the Marwice hoard

Abstrakt: We wrześniu 1959 roku w miejscowości Marwice podczas prac polowych został znaleziony skarb monet z XVII wieku, który uległ częściowemu rozproszaniu już w fazie odkrycia. W październiku 2016 roku wyorano w tym samym miejscu kolejne monety. Zostały one omówione w niniejszym artykule.

Słowa kluczowe: skarb monet, szelągi podwójne, okres „Kipper und Wipper”, wzrost ucisku pańszczyźnianego na wsi pomorskiej i pauperyzacja chłopstwa, Pomorze Zachodnie

Abstract: In September of 1959, a hoard of 17th-century coins was discovered during field works at Marwice. The deposit has got partially dispersed during the discovery. In October of 2016, another coins have been ploughed out in the same place which are examined in this article.

Keywords: hoard of coins, double schilling, „Kipper und Wipper”, increase in serfdom oppression in Pomeranian villages and pauperization of peasantry, Western Pomerania

W połowie października 2016 roku Dział Numizmatyki Muzeum Narodowego w Szczecinie (dalej: MNS) otrzymał za pośrednictwem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków 17 monet nowożytnych, pochodzących z okolicy Marwic, gm. Widuchowa¹. Odkrycia dokonał miejscowy rolnik podczas prac polowych. Przekazał on 10 znalezionych przez siebie monet innemu mieszkańcowi Marwic, który zawiadomił o tym fakcie urząd konserwatorski. Następnie obaj mężczyźni udali się na miejsce odkrycia, gdzie z powierzchni ziemi zebrali dalsze 7 egzemplarzy (tab. 1). Jak wynika z relacji znalazców, monety były rozproszone na przestrzeni ok. 10 m². Pod koniec października 2016 roku do Marwic przyjechał pracownik urzędu konserwatorskiego, detektorysta współpracujący z urzędem oraz autor niniejszego artykułu celem odebrania znaleziska i przeprowadzenia dalszych poszukiwań w miejscu odkrycia. Mimo zachowania dużej staranności w penetracji powierzchni terenu, nie natrafiono na kolejne monety ani pozostałości opakowania depozytu. Także prowadzone za pomocą detektora badanie gruntu nie dało pozytywnego rezultatu. Nie jest jednak wykluczone, że w głębszych warstwach oraniny mogą się jeszcze znajdować monety niewychwycone przez użyty model detektora.

---

¹ W publikacji Romana Buczka podana została nazwa Marwica (zamiast poprawnej: Marwice).

Jest niemal pewne, że pozyskane zabytki są fragmentem odkrytego we wrześniu 1959 roku skarbu, który opracował i opublikował Roman Buczek (Buczek 1961, 607–624; Męcielewska, Mikołajczyk 1983, 142, poz. 506). Do Gabinetu Numizmatycznego ówczesnego Muzeum Pomorza Zachodniego (dalej: MPZ) dostarczono 353 sztuki monet z podobno ponad 400 znalezionych. Były to głównie szelągi podwójne (240 sztuk) książąt pomorskich: Ulryka (1589–1622) – 69 sztuk; Filipa Juliusza (1584–1625) – 15 sztuk; Franciszka (1577–1620) – 10 sztuk oraz Bogusława XIV (1580–1637) – 146 sztuk. Monety wysokich nominałów – talary, które również znalazły się w skarbie – stanowiły niewielki procent depozytu. Do MPZ trafiło ich tylko 6 sztuk. Pierwotnie talarów było więcej, lecz kilka talarów hamburskich rozdano znajomym „na pamiątkę”. Monet tych nie udało się już odzyskać. Część monet drobnych dano do zabawy dzieciom, które je zagubiły. Rozbity gliniany garnek, stanowiący zabezpieczenie depozytu, porzucono na polu i zaorano (Buczek 1961, 607). Bazując na doskonałym stanie monet Bogusława XIV, *terminus post quem* ukrycia skarbu określono na 1629 rok.

Odkryte przeszło pół wieku później monety niewiele zmieniają w strukturze i reprezentatywności depozytu, doskonale wpisując się w jego znany już skład i charakter. Mimo ujawnienia w przeszłości monet talarowych oraz polskiego orta depozyt nadal pozostaje znaleziskiem monet drobnych. Dominują w nim pomorskie szelągi podwójne w liczbie 253 sztuk, z domieszką innych nominałów, głównie groszy/półtoraków Ulryka (29 szt.) i Bogusława XIV (18 szt.) (tab. 2). Chronologia skarbu również nie uległa zmianie.

Doceniając wartość poznawczą skarbu oraz z uwagi na brak stosownej literatury, R. Buczek podjął próbę stworzenia katalogu i typologii pomorskich szelągów podwójnych. W tym duchu skonstruował także tabele zbiorcze skarbu (Buczek 1961, 609–610). Autor nie przedstawił wprawdzie klucza do swojej klasyfikacji, ale można się domyślać, że była ona oparta głównie na różnicach interpunkcyjnych. Znalezione w 2016 roku pomorskie szelągi podwójne określono z kolei w oparciu o własną typologię (opracowaną w odniesieniu do liczącego 3216 pomorskich szelągów podwójnych skarbu z Choszczna, zob. Pawłowski 2013, 429–450) oraz podobną propozycję Wojciecha Gibczyńskiego i Tomasza Witkiewicza (2014, 253–318).

Oprócz pomorskich szelągów podwójnych w skład depozytu wchodziła prawdopodobnie także pewna – raczej niewielka – liczba szelągów podwójnych pochodzących z innych mennic północno-wschodnich krajów Cesarstwa².

² Podwójne szelągi pojawiły się na północy Niemiec w 2. połowie XVI wieku. W latach 1592–1618 prowadzono już bicie podwójnych szelągów w wielu ośrodkach między Renem, Morzem Północnym, Bałtykiem i Łabą. Wkrótce szelągi podwójne stały się powszechnym pieniądzem w północnych Niemczech. Monety produkowane w tym okresie na zachodzie Niemiec

Szelągi te przenikały na obszar Księstwa Pomorskiego zwłaszcza podczas zaburzeń monetarnych okresu „Kipper und Wipper” w latach 1618–1623, gdzie ze względu na swoje podobieństwo do lokalnych emisji bez większych przeszkód uczestniczyły w obiegu³. Niemniej jednak dostrzeżono, że często są one jeszcze gorszej jakości niż monety pomorskie, więc podczas kolejnych dewaluacji, zabiegając o stabilizację rynku pieniężnego księstwa, starano się wyeliminować je z obiegu⁴. Reprezentantem owej grupy jest odkryta w 2016 roku moneta Fryderyka Ulryka (1591–1634), księcia Brunszwiku z linii na Wolfenbüttel, znanego z psucia pieniądza. Monety tego władcy w liczbie trzech sztuk wystąpiły także w ukrytym po 1660 roku depozycie z Choszczna⁵ (Pawłowski 2013, 412, 423–424).

Na zakończenie należy ustosunkować się również do zaproponowanego przez R. Buczka określenia depozytu jako skarbu szlacheckiego, za czym według autora przemawiała duża rozpiętość lat produkcji poszczególnych monet. Najstarszą monetę talarową wybito w 1580, zaś najmłodsze szelągi podwójne wyprodukowano w 1629 roku. R. Buczek nie uwzględnił jednak faktu,

---

zwykle mają orła cesarskiego z liczbą 16 umieszczoną na piersi, natomiast monety bite na wschodzie, w tym monety pomorskie – splecione litery DS. Od początku XVII wieku podwójne szelągi stopniowo traciły na wadze. Ostatecznie w okresie „Kipper und Wipper” (1618–1623) ten gatunek monety uległ tak znacznemu pogorszeniu, że zakazano jej bicia i wycofano z rynku, a cięższe egzemplarze przed ponownym dopuszczeniem do obiegu kontrmarkowano. Monety te trafiały następnie do pomorskich depozytów, w których czasem stanowiły znaczny udział, jak np. w skarbie z Waren, znalezionym w 1913 r., czy z Pasewalku, odkrytym w 1952 r. (Klüssendorf 1977, 124–125, 126–127). Ślady prób urealnienia wartości szelągów podwójnych zachowały się również w skarbie z Marwic, gdzie wystąpiły dwa kontrmarkowane przez miasto Stralsund szelągi podwójne: jeden księcia pomorskiego Filipa Juliusza z 1610 r., a drugi Franciszka z 1620 r. (Buczek 1961, 614, nr 17, 618, nr 49). W końcu podwójne szelągi mogły być przyjmowane tylko na wagę, a ostatecznie zostały zakazane w 1622 r. podczas zjazdu przedstawicieli mennic Dolnej Saksonii w Hamburgu. Moneta o nominale szesnastej części talara bita po 1623 r. nie była już podwójnym szelągiem, ale tzw. *Düttchen*, wartym 3 szelągi (Krüger 2006, 136–142).

³ Charakterystyczną cechą wyglądu podwójnego szeląga bitego na Pomorzu były splecione litery DS na rewersie. Oznaczały one nominal monety – *Doppelschilling*, ewentualnie *Duplex Solidus*. Skrót ten pojawił się po raz pierwszy w 1567 r. na monetach z Meklemburgii bitych przez księcia Ulryka III (1555–1603) (Kunzel 1985, 35, 52). Został on następnie zaadaptowany do mennictwa pomorskiego.

⁴ Tak postępował od początku 1620 książę wologoski Filip Juliusz, który w końcu zgodził się na zaprzestanie bicia własnych podwójnych szelągów, a także na urealnienie wartości monet będących w obiegu (Krüger 2006, 131–132, 137–138), zaś od stycznia 1623 r. proces ten, jakkolwiek z oporami, rozpoczął także w szczecińskiej części Księstwa Pomorskiego Bogusław XIV (Krüger 2006, 156).

⁵ Omyłkowo przyporządkowano tam Fryderyka Ulryka do linii na Lüneburgu. Władca ten miał podobno posiadać w swoim księstwie przynajmniej 40 mennic produkujących podwartościowe monety (Fiala 1904, 202–203).

że niektóre gatunki monet, w tym talary, mogły znajdować się w obiegu bardzo długi czas. Poza tym między najstarszą monetą a kolejną młodszą, wybitą w 1602 roku, są 22 lata różnicy. To także podważa koncepcję długiego i sukcesywnego gromadzenia skarbu, ponieważ jest mało prawdopodobne, by zamożny członek warstwy szlacheckiej nie pozyskał do tezauryzacji innych wartościowych monet wybitych w tym czasie. Fakt dużej rozpiętości chronologicznej monet nie przesądza więc długiego gromadzenia aktywów. Jeśli natomiast chcielibyśmy się pokusić o spekulację na temat osoby właściciela depozytu, należałoby raczej zwrócić uwagę na wartość zdeponowanej gotówki. Na podstawie znajdujących się w zbiorach Działu Numizmatyki MNS monet oraz informacji o sztukach zaginionych możemy oszacować ukrytą kwotę na około 30 talarów⁶. Bez wątpienia dla członka społeczności wiejskiej był to duży kapitał, zwłaszcza biorąc pod uwagę zniszczenia i upadek gospodarczy regionu będące w wyniku stacjonowania i przemarszów wojsk podczas wojny trzydziestoletniej⁷. Dla przedstawicieli warstwy szlacheckiej, korzystających z pracy pańszczyźnianej i posiadających znacznie większy potencjał ekonomiczny, i tak nie była to jednak kwota wysoka. Warto przywołać stanowisko Andrzeja Mikołajczyka (1979, 160–167) dotyczące ukrywanych skarbów oraz ich potencjalnych właścicieli w Polsce centralnej. Wyrażając swoje wątpliwości co do wiązania znalezisk wyłącznie z działaniami wojennymi (co akurat w przypadku Marwic jest chyba bardzo prawdopodobne),

---

⁶ Do zbiorów MNS trafiło: 6 monet talarowych; 1 ort, teoretycznie równy jednej czwartej, a w praktyce jednej piątej talara; 1 marka równa ok. jednej czwartej talara, 6 monet równych po jednej szesnastej talara (łącznie 0,38 talara) i 47 zdewaluowanych groszy/półtoraków stanowiących łącznie nieco ponad 1,5 talara (licząc według systemu Rzeszy z 1623 r. po 30 groszy na talar). Dokładniejszej uwagi wymaga przeliczenie na talary 254 szelągów podwójnych. Jeśli przyjmiemy obowiązującą w części wołoskiej Księstwa Pomorskiego relację z umowy hamburskiej z 1622 r., zgodnie z którą za talara liczono 48 szelągów lubeckich, czyli 24 zdewaluowane szelągi podwójne, łączna wartość nominalna tych ostatnich w depozycie wyniesie ok. 10,6 talara. Cały wszczególniony wyżej depozyt miałby więc wartość ok. 20 talarów. Władca części szczyńskiej Księstwa Pomorskiego Bogusław XIV, który jeszcze w 1622 r. mocno opierał się dewaluacji szelągów podwójnych, ostatecznie w 1623 r. także zdewaluował bite przez siebie monety do połowy ich początkowej wartości. Dla talara przyjął jednak kurs 32-szelągowy, obowiązujący w okręgu górnosaksońskim, odpowiadający 16 szelągom podwójnym. Zgodnie z tą ostatnią relacją szelągi podwójne z depozytu miałyby więc większą wartość, bo ok. 16 talarów, a w konsekwencji wartość odnalezionych monet wzrosłaby do nieco ponad 24 talarów. Należy do niej doliczyć jeszcze kilka zaginionych talarów oraz pewną liczbę utraconych monet drobnych. Całkowita wartość ukrytej gotówki – około lub nieco ponad 30 talarów – wydaje się więc bardzo realna (Żabiński 1989, 50–51; Krüger 2006, 156–158).

⁷ Regres na pomorskiej wsi zaczął się już na przełomie XVI/XVII wieku. Nastąpił wtedy spadek powierzchni obsiewanych gruntów, pogorszenie stanu zabudowy gospodarstw chłopskich, spadek hodowli, a przede wszystkim wzrost obciążeń pańszczyźnianych. Podczas wojny trzydziestoletniej natomiast sytuacja chłopów stała się wręcz krytyczna (Wachowiak 1976, 900–911, 913–915).

autor dokonał obliczenia wartości znanych mu depozytów. Stwierdził, że tzw. skarby w rzeczywistości nie były skarbami *sensu stricto*. Zakopywanie pieniędzy w ziemi stanowiło bowiem powszechny sposób przechowywania gotówki, praktykowany najczęściej przez niższe warstwy społeczne, zwłaszcza przez bogatszych chłopów. Z rozważań A. Mikołajczyka wynikałoby, że środkowopolskie skarby z 1. połowy XVII wieku zawierały kwoty do 40 złotych polskich (Mikołajczyk 1979, 162), czyli nieco ponad 17 talarów (Żabiński 1981, 115, tab. 67). W tym czasie szlachta polska obracała sumami nieporównywalnie większymi, liczonymi w tysiącach, a niekiedy dziesiątkach tysięcy złotych polskich przechowywanych w dukatach lub talarach (Mikołajczyk 1979, 162–164). Chłopi w Polsce i na terytorium Pomorza podlegali w tym czasie bardzo podobnym procesom, które skutkowały wzrostem wyzysku i wymiaru pańszczyzny. Pieniądże ukryte w Marwicach mogły więc być gromadzonymi dłuższy czas aktywami, ale nie szlachcica, lecz bogatszego chłopca, który nie miał dostępu do grubego wartościowego pieniądza. Należy jednak pamiętać, że wartość depozytu nie musi pokrywać się ze stanem społecznym; odzwierciedla raczej kondycję ekonomiczną właściciela w chwili ukrycia posiadanej gotówki⁸.

Podsumowując powyższe rozważania, dochodzimy do następujących konkluzji: a) pozyskane monety są najprawdopodobniej częścią odkrytego w 1959 roku skarbu; b) mimo pozyskania nowych elementów skarb nadal zachowuje swój dotychczasowy charakter zespołu monet drobnych z przewagą szelągów podwójnych; c) skarbu nie można traktować jako depozytu „szlacheckiego”; d) w ziemi prawdopodobnie spoczywa jeszcze pewna ilość monet.

---

⁸ Ciekawą hipotezę dotyczącą okoliczności ukrycia skarbu z Marwic zaproponowali W. Gibczyński i T. Witkiewicz. Mianowicie, że skarb może być nie tyle ukrytym majątkiem mieszkańca Pomorza, co łupem wojennym żołnierza wycofującego się pod naporem Szwedów armii cesarskiej, ukryty w Marwicach przed przeprawą przez Odrę do garnizonu w Gartz (Gibczyński, Witkiewicz 2015, 85).

Tabela 1. Monety odkryte w Marwicach w 2016 r.: 1–16 – Księstwo Pomorskie; 17 – Księstwo Brunzwik, linia na Wolfenbüttel. Źródła typologii/identyfikacji: P – Pawłowski 2013; G/W – Gibczyński, Witkiewicz 2014; H – Hildisch 1980; F – Fiala 1904

Table 1. Coins discovered at Marwice in 2016: 1–16 – Duchy of Pomerania; 17 – Duchy of Brunswick, Wolfenbüttel Line. Typology/identification sources: P – Pawłowski 2013; G/W – Gibczyński, Witkiewicz 2014; H – Hildisch 1980; F – Fiala 1904

Lp. No.	Władca Ruler	Nominal Value	Mennica Mint	Rok Year	Ø mm	Masa g Weight	Typologia/identyfikacja wg źródeł Typology/identification sources			
							P	G/W	H	F
1.	Filip Juliusz (1584–1625)	szeląg podwójny	Franzburg	1620	22,6	1,46	006	FJ. ps.20.1b		
2.	Ulyrk (1589–1622)	dwa szelągi	Koszalin	1620	19,8	0,84			268	
3.	Ulyrk (1589–1622)	szeląg podwójny	Koszalin	1621	23,0	1,53	071	ULR. ps.21.1a		
4.	Ulyrk (1589–1622)	szeląg podwójny	Koszalin	1621	23,2	1,48	071	ULR. ps.21.1a		
5.	Ulyrk (1589–1622)	szeląg podwójny	Koszalin	1622	21,4	1,40	090	URL. ps.22.1x		
6.	Ulyrk (1589–1622)	szeląg podwójny	Koszalin	1622	21,4	1,31	098?	URL. ps.22.1e?		
7.	Bogusław XIV (1580–1637)	półtorak	Darłowo	1619	18,9	1,16			284	
8.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Darłowo	1621	23,4	1,38	134	BGXIV. ps.21.1a		
9.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1621	21,3	1,18	137	BGXIV. ps.21.3g		
10.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1621	21,4	1,04	142	BGXIV. ps.21.3h		
11.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1621	21,7	1,35	138	BGXIV. ps.21.3e		
12.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1621	21,1	1,36	138	BGXIV. ps.21.3e		
13.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1621	22,0	1,32	138	BGXIV. ps.21.3e		
14.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1622	22,4	1,28	182	BGXIV. ps.22.4a		
15.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1622	21,7	1,17	189	BGXIV. ps.22.2e		
16.	Bogusław XIV (1580–1637)	szeląg podwójny	Szczecin	1628	21,3	1,58	230	BGXIV. ps.28.1d		
17.	Fryderyk Ulyrk (1591–1634)	szeląg podwójny		b.d. (1621)	21,1	1,19				1213

Tabela 2. Zestawienie pomorskich szelągów podwójnych ze skarbu z Marwic
 Table 2. List of Pomeranian double schillings from the Marwice hoard

Władca Ruler	Datowanie Year	Liczba monet / Number of coins		
		odkryte w 1959 r. discovered in 1959	odkryte w 2016 r. discovered in 2016	razem in total
Filip Juliusz (1584–1625)	1610	7	0	7
	1611	8	0	8
	1620	0	1	1
Ulryk (1589–1622)	1620	8	0	7
	1621	26	2	28
	1622	35	2	37
Franciszek (1577–1620)	1619	1	0	1
	1620	9	0	9
Bogusław XIV (1580–1637)	1620	1	0	1
	1621	59	6	65
	1622	36	2	38
	1628	30	1	31
	1629	5	0	5
	bez daty	15	0	15
Łączna liczba monet Total number of coins		240	14	253

Literatura

- Buczek R. 1961. Skarb monet z XVII wieku z Marwicy. *Materiały Zachodniopomorskie* 7, 607–624.
- Fiala E. 1904. *Münzen und Medaillen der Welfischen Lande 4: Das mittlere Haus Braunschweig, Linie zu Wolfenbüttel*. Leipzig–Wien.
- Gibczyński W., Witkiewicz T. 2014. *Podwójne szelągi w mennictwie pomorskim (1594–1670)*. Szczecin.
- Hildisch J. 1980. *Die Münzen der pommerschen Herzöge von 1569 bis zum Erlöschen des Greifengeschlechtes*. Köln–Wien.
- Klüssendorf N. 1977. *Neue Forschungen zu gegenstempelten Doppelschillingen der Kipper- und Wipperzeit. Mit besonderer Berücksichtigung der mecklenburgischen Verhältnisse und des Schatzfundhorizonts*. Hamburg. Druk specjalny z: *Hamburger Beiträge zur Numismatik* 24/26 (1970/1972).
- Krüger J. 2006. *Zwischen dem Reich und Sweden. Die landesherrliche Münzprägung im Herzogtum Pommern und in Schwedisch-Pommern in der frühen Neuzeit (ca. 1580–1715)*. Berlin.
- Kunzel M. 1985. *Mecklenburgische Münzkunde 1492–1872*. Berlin.
- Męclewska M., Mikołajczyk A. 1983. *Skarby monet z lat 1500–1649 na obszarze PRL. Inwentarz*. Warszawa.
- Mikołajczyk A. 1979. Romantyczne iluzje i ekonomiczna rzeczywistość skarbów monet z XVI–XVIII wieku: kilka przykładów środkowopolskich. *Wiadomości Numizmatyczne* 23/3.
- Pawłowski M. 2013. Siedemnastowieczny skarb monet zachodniopomorskich z Choszczna. *Materiały Zachodniopomorskie* NS 9 (2012), 407–454.
- Wachowiak B. 1976. Upadek państwa zachodniopomorskiego 1571–1637–1648. W: G. Labuda (red.), *Historia Pomorza II*. Poznań, 888–1058.
- Żabiński Z. 1981. *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*. Wrocław.
- Żabiński Z. 1989. *Rozwój systemów pieniężnych w Europie północnej i zachodniej*. Wrocław.

Mieszko Pawłowski
Muzeum Narodowe w Szczecinie
m.pawlowski@muzeum.szczecin.pl